

PETR DVOŘÁČEK

HISTORICKÉ ZAHRADY

Nejkrásnější parky a zámecké zahrady v Čechách a na Moravě

PETR DVOŘÁČEK

HISTORICKÉ ZAHRADY

Nejkrásnější parky a zámecké zahrady v Čechách a na Moravě

Grada Publishing

Obsah

Zahrada, aneb hledání ztraceného ráje	6
Bučovice	9
Buchlovice	13
Čechy pod Kosířem	19
Český Krumlov	23
Děčín	31
Dobříš	35
Holešov	41
Jaroměřice nad Rokytanou	45
Klášteřec nad Ohří	49
Konopiště	53
Krásný dvůr	59
Kratochvíle	63
Kroměříž – Libosad	69
Kroměříž – Podzámecká zahrada	77
Kuks	85
Lednice	91
Liběchov	97
Libochovice	103
Lysá nad Labem	107
Lysice	113
Milotice	117
Mnichovo Hradiště	121
Náchod	125
Nové Hrady (východní Čechy)	129
Nové Hrady – Terčino údolí	135
Nové Město nad Metují	139
Praha – Královská zahrada	143
Praha – Valdštejnská zahrada	147
Praha – Vrtbovská zahrada	153
Praha – palácové zahrady pod Pražským hradem	163
Průhonice	169
Slatiňany	175
Slavkov u Brna	179
Sychrov	185
Telč	189
Veltrusy	193
Vrchotovy Janovice	197
Zákupy	201
Malý slovník odborných pojmů	204

Zahrada, aneb hledání ztraceného ráje

Zahrada má mezi lidskými výtvy výjimečné místo. Příroda a člověk zde totiž nestojí proti sobě, nýbrž v harmonickém spojení směřují k ideálu. Zahrada je pokusem o rekonstrukci ztraceného ráje, na který vzpomínají mýty celého světa. Civilizační tlak činí ze zahrad osamělé ostrůvky harmonie, kterou často už nedokážeme vnímat, po níž však stále toužíme.

Je to tak trochu zázrak, že dnes můžeme v českých zemích navštívit stovky historických zahrad, které, ač změněny a dlouho i zanedbávány, neztratily svou schopnost hojit duši.

Je příznačné pro naši dobu a místo, že hodnoty nepřečitatelné na peníze nedokážeme docenit. Mnoho historických zahrad zaniklo, jiné jsou zanedbané a zpustlé. Některé tvoří opomíjenou kulisu slavným stavebním památkám. Jen několika z nich se dostává přiměřené pozornosti, ať už veřejnosti nebo rozpočtů památkové péče. V povědomí české veřejnosti chybí základní informace o tom, že historická zahrada je kulturní památkou rovnocennou historickým budovám, že péče o ni má svá pravidla a metody a že historickým zahradám západní Evropy nebo Japonska se dostává pozornosti odpovídající jejich významu v kontextu národního kulturního dědictví.

Pokus o reprezentativní výběr historických zahrad v českých zemích naráží na řadu problémů. Pokud bychom chtěli vybírat chronologicky, zjistíme, že v mnoha případech je vrstvení vlivů jednotlivých slohových období natolik složité, že prakticky nelze výsledný tvar přiřadit žádnému z nich. Například zámeckou zahradu ve Slavkově pocítujeme v blízkosti zámku jako velkorysý francouzský parter. Tento pocit je však výsledkem novodobé volné rekonstrukce, zatímco mnohem mladší a v daném kontextu jaksi nepatřičná krajinářská úprava větší části zahrady je v podstatě autentickým pozůstatkem své doby a stylu. Také autentičnost je tedy ošidným kritériem, protože právě nejautentičtější působící zahradní díla jsou často výsledkem fundované a důkladným studiem podložené rekonstrukce. Nemůžeme se řídit ani dnešním stavem, protože některé velmi působivé a hodnotné zahrady jsou ve stavu hraničícím se zánikem, jinde naopak drahé, avšak z historického hlediska problematické novodobé úpravy změnilly zahradu natolik, že ji těžko můžeme nazývat zahradou historickou.

Neklademe-li si však za cíl nic jiného než pomoci veřejnosti objevit naše nejkrásnější zahrady, které lze nazvat historickými, můžeme se smířit s tím, že náš výběr bude subjektivní a jeho rozhodujícím kritériem bude krása, ať už v podobě vycizelované dokonalosti palácových zahrad pod Pražským hradem, mimořádné autentičnosti kroměřížské Květné zahrady, celkové velkoleposti v detailu poněkud zanedbaných krajinářských kompozic Lednicko-valtického areálu, nebo tajemné poezie zapomenutých Vrchotových Janovic.

Pojmu zahrada zde užíváme pro všechna umělecká díla, která formují vymezený otevřený prostor s použitím architektonických i vegetačních prvků v souladu s estetickými názory, životním stylem i filozofickými postoji své doby. Zahradou v tomto obecném smyslu je tedy i anglický či krajinářský park.

Vzhledem ke zmíněným kritériím se v našem přehledu ocitají velmi rozdílná zahradní díla. Drobné, původem renesanční zahrady, jejichž vegetační složka a členění jsou hypotetickou rekonstrukcí, jsou přesto velmi přesvědčivé, neboť se zachoval jejich architektonický rámec (Telč, Jindřichův Hradec, Kratochvíle). Výjimečný je manýristický kroměřížský Libosad, jehož zachovalost, bohatá dobová dokumentace a status památky UNESCO umožňují mimořádně autentickou obnovu, což platí i pro francouzskou zahradu v Dobříši. Podobně vynikající rané dílo anglického krajinářského stylu v Krásném Dvoře se zachovalo sice poněkud zanedbané, ale bez výraznějších změn a s bohatým rejstříkem romantických zahradních staveb. Renesanční a hlavně barokní formální zahrady byly většinou obnoveny jen v jistém zjednodušení. Broderie s květinovými výsadbami náročnými na údržbu tak najdeme pouze v některých z nich (kroměřížská Květná zahrada, Dobříš, Libochovice), zatímco jinde je nahradilo jen geometrické členění s travnatými plochami, případně náznakem broderií z buxusu (Bučovice, Slavkov, Zákupy). Zcela výjimečné je u nás kupodivu řešení broderií s užitím barevných šterků, které je na údržbu nenáročné a v baroku bylo oblíbené (Jaroměřice nad Rokytnou).

Módní vlna anglického parku smetla také u nás stovky starších formálních zahrad, a to i na místech, kde pravidelná pravoúhlá dispozice v omezeném prostoru skutečné krajinářské řešení vylučovala (Český Krumlov, pražská Královská zahrada, Slavkov). Formální zahrady se zachovaly jen tam, kde dostatek prostoru umožňoval rozvinout krajinářské kompozice ve vhodnějším terénu navazujícím na starší zahradu (Buchlovice, Dobříš). Největší volnost však poskytovala nová založení, a to zejména když tvůrčí i finanční potenciál zakladatele umožňoval velkorysé, skutečné krajinářské řešení rozsáhlých území (Lednicko-valtický areál, Veltrusy, Krásný dvůr, Terčíno údolí u Nových Hradů). Výjimečnou pozici na této cestě má Průhonický park, jehož zakladatel spojil zmíněný potenciál s romantickou láskou k přírodě a krajině i s vědeckým zájmem botanika a dendrologa.

Jako nezařaditelný, současně však nepominutelný fenomén je zde také Kuks, šporkovská „filozofická krajina“, již se teprve dnes dostává docenění a odpovídající péče. A na závěr labutí píseň historických zahrad, Jurkovičovo Nové Město nad Metují, vytvořené s citem pro historii na samém prahu moderny.

Jestliže pro generace zahradních tvůrců bylo hledání harmonie člověka a přírody zálibou, pro nás se v jiných civilizačních souvislostech stává kategorickým imperativem. Chceme-li se naučit trvale udržitelné koexistenci s přírodou, potřebujeme naléhavě obnovit svoji schopnost vnímat a vytvářet harmonii na rozhraní přírodního a lidského řádu. Historické zahrady nejsou jen památkami, ani pouhým místem odpočinku či meditace. Jsou živou historií tohoto osudového rozhraní, dokumentem intuitivního hledání harmonie, a tedy také nenahraditelnou inspirací pro budoucnost.

Tato kniha je alespoň malou splátkou velkého dluhu. Její koncepce vychází z přesvědčení, že zahrada, podobně jako hudba či obraz, potřebuje spíš nezastřené smysly a otevřené srdce než racionální výklad. Historická zahrada není totiž jen památkou. Jako všechna skutečná umělecká díla má schopnost oslovit bezprostředně naše nitro. Kdo její řeč jednou uslyší, nepřestane si přát, aby se celý svět změnil v Zahradu.

Bučovice

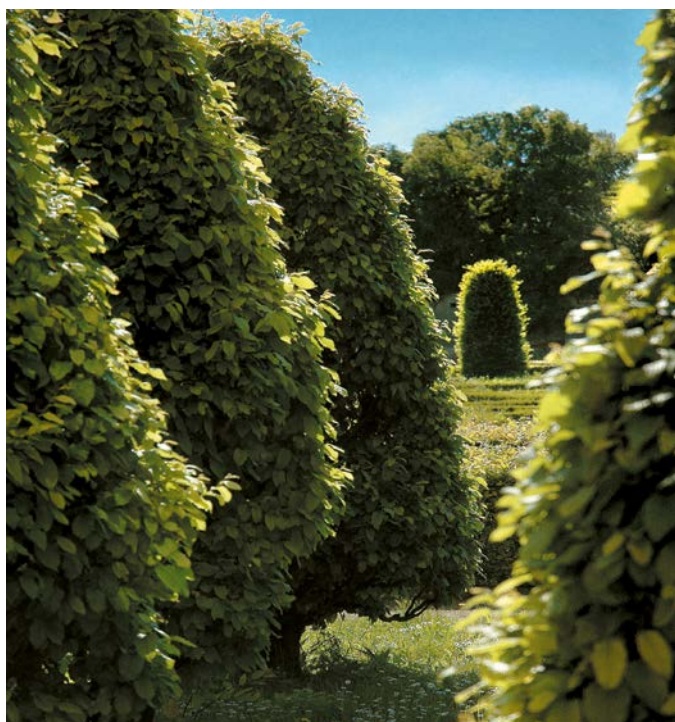
Zámek v Bučovicích patří k nejkrásnějším ukázkám renesance na Moravě. Se zahradou na dochované obdélníkové dispozici s nárožními bastiony tvoří působivý celek, který umožňuje vytvořit si představu o atmosféře renesančního sídla.

Zámek si nechal vystavět Jan Šembera Černoohorský z Boskovic v letech 1567–1585. Ať už byl autorem projektu Pietro Ferrabosco di Lagno či Jacopo Strada, třípodlažní arkádové nádvoří se štíhlými toskánskými sloupky patří k nejkrásnějším u nás. S italskou graciézností nádvoří kontrastuje poněkud těžkopádný vnější vzhled zámku s mohutnými, dodatečně přistavěnými nárožními věžicemi. Mimořádně cenná je štuková a malířská výzdoba vnitřních prostor zámku. Pozoruhodná kašna na nádvoří, dílo Pietra Materny z roku 1635, která nepochybně patří k vrcholným dílům moravského manýrismu, by si zasloužila doplnění chybějící spodní nádrže a návrat vody.

Zahrada s charakteristickým přísným, osově souměrným geometrickým členěním je volnou rekonstrukcí. Dispozice je vymezena zdí s nárožními bastiony, kdysi obklopenou ještě vodním příkopem. Síť cest se čtyřmi menšími a jednou větší centrální fontánou v křížení dělí plochu na pravoúhlá pole ohraničená stříhaným zimostrázem, který vytváří také ornamenty broderií, ovšem bez náročných květinových výsadeb. Pravidelnost formálního parteru podtrhují i kuželovitě stříhané habry v rozích jednotlivých polí a ve špalírech na straně u zámku. Ovocné stromy při ohradní zdi na obou bočních stranách parteru připomínají štěpnici, která bývala součástí renesančních zahrad. Jarní pohled z kvetoucí štěpnice přes parter k zámku tak poskytuje u nás vzácnou možnost vytvořit si přesvědčivou představu o atmosféře renesanční zahrady.

Rekonstrukci zahrady provedl v letech 1960–1965 Zdeněk Horsák podle návrhu Dobroslavy Menclové a Bohdana Wágnera.

Zajímavá kašna Pietra Materny z roku 1635 patří k vrcholným sochařským dílům moravského i českého manýrismu

Rekonstruovaná renesanční zahrada u zámku v Bučovicích je sice v detailní údržbě poněkud zanedbaná, v nadhledu z oken zámku však skýtá dobrou představu o pravidelném, osově souměrném uspořádání renesanční formální zahrady s ornamentem broderií bez květinových prvků

Buchlovice

Jedna z nejkrásnějších a nejcennějších zahrad českých zemí je vzácnou ukázkou vrstvení prvků italské a francouzské formální zahrady a citlivého napojení krajinářského parku, který neporušil starší zahradní úpravy.

Italskou vilu projektoval pro Jana Gerharda Petřvaldského Domenico Martinelli, stavbu podle upraveného projektu provedl Mořic Grimm a dokončena byla roku 1738. Svažité terén určil rozdílné řešení vstupního průčelí s přízemními křídly obklopujícími čestný dvůr a patrového zahradního průčelí. Několikametrový výškový rozdíl však umožnil i terasové uspořádání nástupu do zahrady, typické pro italský zahradní styl. Ještě před rokem 1850 byla sice zahrada upravena podle stylu francouzského, komorní měřítko a terasové uspořádání jí však přes tyto úpravy zachovalo atmosféru intimnější zahrady italské.

Buchlovická zahrada naštěstí unikla stoleté módní vlně anglických parků, která přivodila i u nás zánik stovek starších formálních zahrad. Krajinářský park zde vznikl až na sklonku tohoto období, v polovině 19. století, kdy už odezněla potřeba nahrazovat starší úpravy. Josef Lacowský zde navrhl rozšíření v jižním směru, jehož volně uspořádaná cestní síť navazovala v několika místech na parter při zámku. Krajinářský park v mírném svahu bez výraznější terénní modelace se stal v souladu s dobovým zájmem o exotické dřeviny především prostorem pro uplatnění dendrologických importů tehdejších majitelů zámku, cestovatelů a vzdělavců Leopolda a Bedřicha Berchtoldových. Mezi dnešními 57 druhy jehličin vyniká mohutný tisevec, listnáčů je zde 127 druhů. Významná je i zdejší sbírka 650 druhů a odrůd fuchsí.

Dominantou italské terasové zahrady je jezírko s fontánou a sochařskou výzdobou, umístěné v hlavní ose zahrady

Bohatá sochařská výzdoba buchlovické barokní zahrady je situována v souladu s barokním principem osové souměrnosti často jako dvojice tematicky příbuzných plastik v ústí příčných cest. Dalším výrazným prvkem jsou fontány a balustrády s vázami

*Při zakládání anglického parku
v sousedství italské zahrady byly
využity už tehdy vzrostlé dřeviny, které
dnes patří k dendrologickým unikátům*

Čechy pod Kosířem

Neprávem opomíjený krajinářský park s dochovanými romantickými zahradními stavbami patří díky své skvělé kompozici, dendrologické hodnotě a také dobré údržbě k nejkrásnějším parkům Moravy.

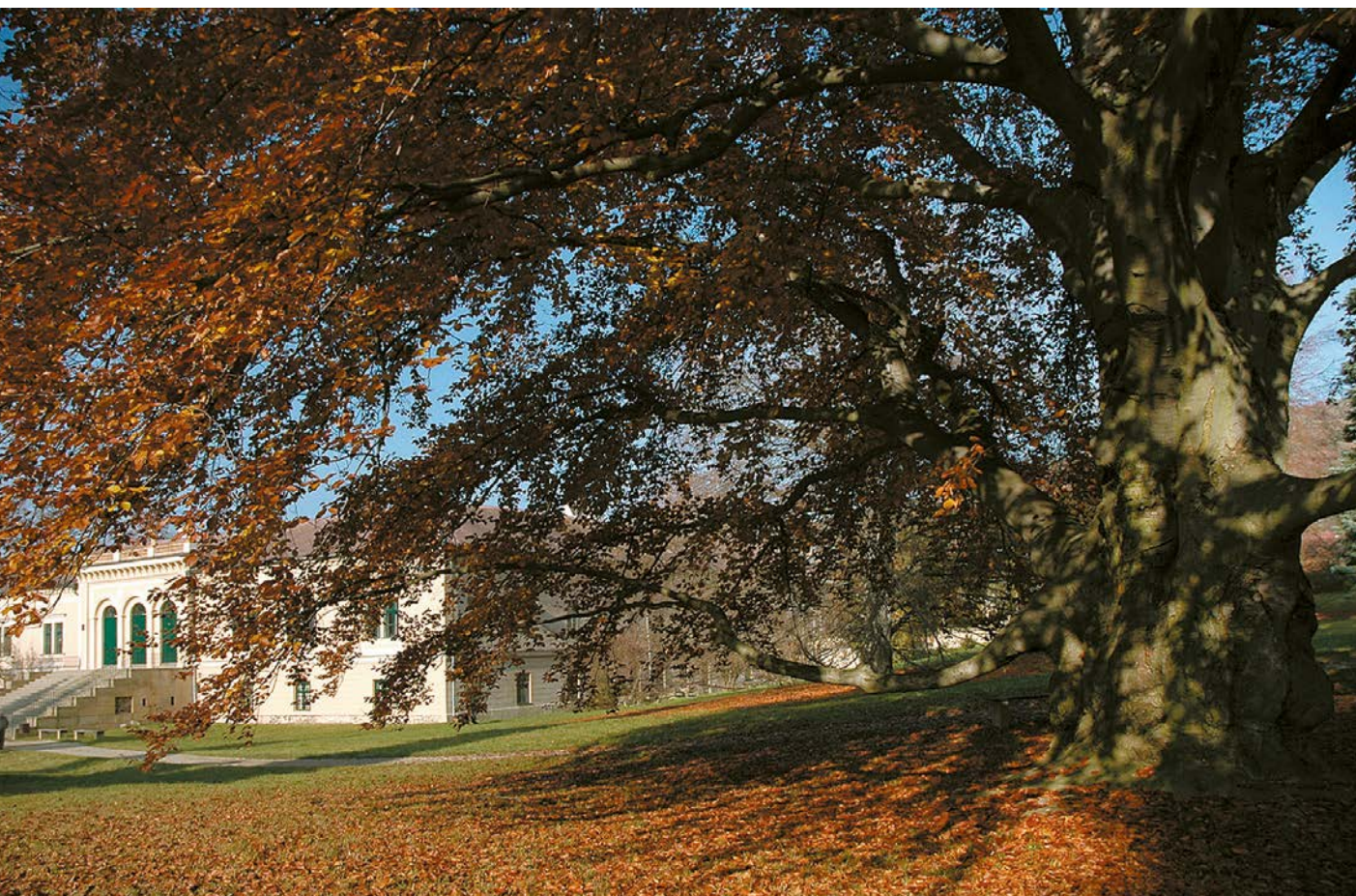
Barokní zahradu navazující na starší liechtensteinské úpravy založil v 70. letech 18. století hrabě František Štěpán Silva-Tarouca. Z této zahrady s parterem před vstupním průčelím zámku a vodními kanály se nezachovalo na ploše dnešního parku téměř nic. Jen stromořadí na Velký Kosíř dokládá, že ani zde se barokní krajinářské pojetí nezastavilo na hranicích zámecké zahrady a velkorysým rozvinutím dálkových os do okolní krajiny otvíralo cestu pozdějším krajinářským parkům.

Rod Silva-Tarouca zůstane už navždy zapsán zlatým písmem v historii zahradního umění Českých zemí. Zásadní přeměna zahrady v krajinářský park, kterou zahájil hrabě František Josef I. Silva Tarouca a dokončil jeho syn Ervín, se stala základem dnešní podoby parku. Dva uměle zvýšené pahorky oddělily okolí zámku s menším rybníkem od druhé výrazné partie s velkým rybníkem. Klasicistní přestavba zámku zdůraznila zahradní průčelí širokým schodištěm. Objevily se i nezbytné romantické zahradní stavby, dochované do dneška – vyhlídková věž, zahradní pavilon (v padesátých a šedesátých letech 19. stol. ho užíval jako ateliér host majitelů zámku, malíř Josef Mánes) a novogotická oranžerie.

Další generace Silva-Tarouců – dendrologové František Josef II. a jeho mladší bratr, slavný zakladatel Průhonického parku Arnošt Emanuel – přispěla obohacením parku o cenné exotické dřeviny.

Dnes tedy můžeme v Čechách pod Kosířem obdivovat malebné, pečlivě komponované scénérie idealizované krajiny s nádhernými starými solitérními stromy, kontrasty barev ve skupinových výsadbách i hrou reflexů a zrcadlení ve vodní hladině, to vše v klidu, který známější a méně odlehlé parky často už nemohou nabídnout.

K nejvýraznějším motivům parku při zámku v Čechách pod Kosířem patří průhledy mezi starými stromy na architektonické dominanty

Podobný zpětný pohled k zámku se naskytl malíři Josefu Mánesovi pokaždé, když se vracel ze svého zabradního ateliéru do zámku svých hostitelů

Mezi zabradní stavby parku patří i dlouho zanedbávaná, dnes však už rekonstruovaná, neogotická oranžerie

Klasicistní zahradní pavilon sloužil kdysi jako atelier malíři Josefu Mánesovi

Cihlová rozhledna na nejvyšším místě umělého pahorku je bohužel pro návštěvníky uzavřena a vzrostlé stromy v bezprostředním okolí jí vzaly i někdejší funkci pohledové dominanty

